

Stenkilska ättens gravkor i Vreta Klosters kyrka

Förslag till förstudie

Inledning

Föreningen Klosterliv i Vreta har under det senaste året initierat diskussioner om en framtida arkeologisk och osteologisk undersökning av Stenkilska gravkoret i Vreta Kloster kyrka. Till de hittills genomförda mötena har intressenter från länets museer bjudits in liksom andra kyrkliga och forskningsmässiga intressenter. Vid det senaste mötet, 11/4 2013, beslutades att ge Peter Carelli, Olof Hermelin och Markus Lindberg i uppdrag att utarbeta ett förslag till en förstudie vars syfte är att förbereda en gravöppning inom ett större forskningsprojekt.

Stenkilska ättens gravkor

På södra sidan av Vreta Klosters kyrka finns ett litet gravkapell från början av 1100-talet. Det är en byggnad som saknar motstycke i hela norra Europa. Kapellet är runt på insidan och fyrkantigt på utsidan. Det har absid och är försett med kupol. I taket finns fragmentariska romanska målningar. Den västra väggen är försedd med ett fönster, ett så kallat hagioskåp. Kapellet fungerade som Stenkilska ättens gravkapell.

Tidigare arkeologiska undersökningar

1919 genomfördes en arkeologisk undersökning i Stenkilska gravkoret. Fyra gravar med sammanlagt nio gravlagda individer, sex vuxna och tre barn, framkom under golvet. Utgrävningen genomfördes under ledning av arkeologen Erik Lundberg med Carl M. Fürst som osteologisk expert. Den primära frågeställningen var att söka utröna vilka personer som låg i gravarna, men även andra frågeställningar lyftes fram, exempelvis patologiska iakttagelser.

Efter undersökningen återbegravdes benen i kopparkistor, med undantag för några ben som Fürst fick tillstånd att behålla. Det gällde ett barnskelett med skador som tydde på långt framskriden tuberkulos och ett illa ihopläkt höftben från en av de vuxna individerna. Var dessa finns idag är oklart.

Tolkningen av de gravlagda individernas identitet har varit omdebatterad alltsedan Fürst publicerade sina resultat och sin tolkning. Senaste inlägget kom 2010 i skriften Fokus Vreta Kloster.

Nya metoder och frågeställningar

Gravarna i Stenkilska gravkoret är återigen aktuella. Sedan Lundbergs och Fürsts undersökningar har både den arkeologiska som den osteologiska vetenskapen utvecklats markant, och detta har resulterat i nya metoder och nya frågeställningar. Inte minst de naturvetenskapliga analysmetoderna har på många sätt revolutionerat de historiska analyserna. Därför vore det av stort intresse att återvända till Stenkilska gravkapellet och de gravlagda individerna. En förnyad analys av gravkoret och skelettmaterialet skulle ge möjlighet att pröva nya metoder och ställa nya frågeställningar.

Frågan om de gravlagda individernas identitet är fortfarande av central betydelse. Denna fråga är nämligen intimt sammankopplad med frågeställningar kring grundandet av Vreta Kloster och frågor kring den tidiga kungamakten. Identitetsfrågan måste dock göras mycket mer förutsättningslöst än vad som var fallet 1919 då man koncentrerade sig på det man ville hitta, och därigenom bortsåg från det som inte stämde in.

Med moderna metoder, såsom DNA, isotoper, ¹⁴C-datering etc, är det också möjligt att studera helt andra frågor, frågor som inte var möjliga att besvara 1919:

- Hur är individerna släkt? Det är intressant i fråga om identitet men också hur ett slutet mycket exklusivt gravrum hanteras juridiskt.
- Varifrån kom individerna? Inte minst kvinnornas härkomst är intressant när man diskuterar äktenskapspolitik och maktallianser i Europa.
- Nutrition, tandstatus, sjukliga förändringar, skalldeformering, ålder. Hur mårde man inom eliten under den tidigaste medeltiden? Inte minst misstanken om TBC är spännande att gå vidare med.
- Hur förhåller sig fyndmaterialet till dateringar och ordningen på gravläggningen?
- Gravarnas kontextuella relation till byggnaden som sådan måste också undersökas. Den har en för nordeuropeiska förhållanden unik utformning. Vad är förebilden? Vad säger målningarna, går det att med nya metoder komma längre i tolkningen av dem? Hur förhåller sig koret i förhållande till kyrkans övriga byggnadsdelar? Hela byggnaden i sig måste ses som ett sammanhang och man måste fråga sig vad som är viktigast. Är det gravarna, eller har det funnits en så viktig relik i koret att koret i själva verket är ett stort relikvarium där det är mer intressant att begravas än vid kyrkans högaltare?

Nya undersökningar

För att kunna besvara de nya frågeställningarna och tillämpa de nya metoderna måste skelettmaterial tas fram ånyo, och därför måste en ny arkeologisk undersökning genomföras i Stenkilska gravkoret. Det rör sig inte om någon regelrätt utgrävning utan om en återöppning av den arkeologiskt redan undersökta grav under den centralt placerade gravtumban. Skelettmaterialet återfinns i återbegravna kopparkistor, och dessa måste tas fram varefter noggranna undersökningar, studier och analyser kan genomföras.

Förstudie

Innan öppningen av graven äger rum föreslår vi att en förstudie genomförs där olika metoder prövas för att undersöka förutsättningarna vid en efterföljande öppning av den centrala graven i Stenkilska gravkapellet. Förstudien ska ge svar på frågor om gravens nuvarande status då dokumentationen från återbegravningen 1919 är bristfällig. Är kopparkistorna lätt tillgängliga direkt under gravhällen eller har de täckts med jordmassor. Hur djup är graven? Finns det orörda områden inne i gravkapellet eller andra strukturer under mark? Om dessa frågor besvaras blir det lättare att genomföra en högkvalitativ gravöppning.

Förstudien består av tre delundersökningar:

1. Gravtumbans innehåll
Målsättningen är att försöka titta in i gravtumban utan att lyfta på gravhällen med hjälp av en fiberoptisk kamera. Utförs av stenkonservator och arkeolog vid Östergötlands museum.
2. Strukturer under golv
Målsättningen är att med ickegrävande metoder, exempelvis georadar, försöka undersöka gravdjup, gravkonstruktion och andra strukturer

under golvytan. Utförs av arkeologisk prospekterare och arkeolog vid Riksantikvarieämbetet UV Öst.

3. Arkivstudier

Målsättningen är att undersöka befintligt arkivmaterial på Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) i Stockholm. Utförs av museichef Markus Lindberg, Linköpings slotts- och domkyrkomuseum.

Tidsomfattning och tidsplan

Förstudien del 1 och 2 beräknas ta vardera fem mandagar, inklusive förberedelser, fältarbete och sammanställning av resultat. Förstudien del 3 beräknas ta 10 mandagar i anspråk. Förstudien tre delar genomförs under hösten 2013.

Resultatredovisning

Rapportering sker i form av tre separata förstudierapporter.

Kostnader

Kostnaden för förstudie 1 och 2 uppgår till 35 000 SEK vardera, förstudie 3 uppgår till 30 000 SEK. Den totala kostnaden för förstudien uppgår således till 100 000 SEK.

Linköping den 30 april 2013

Peter Carelli

Regionchef
Riksantikvarieämbetet UV Öst

Olof Hermelin

Museichef
Östergötlands museum

Markus Lindberg

Museichef
Linköpings slotts- och domkyrkomuseum